

CREAȚIA POETICĂ ORALĂ ȘI FAMILIA HURMUZACHI

Висвітлено розвиток усної народної творчості на Буковині, зокрема вплив на цей процес родини Гурмузакі. До заслуг Гурмузакі автор відносить використання фольклору на сторінках своїх друкованих видань, стимулювання досліджень, перші спроби теоретизувати усну народну творчість у плані культурного розвитку румунського народу на Буковині.

Ключові слова: народні культурні традиції, родина Гурмузакі, народні балади і поеми, фольклор, народна поезія.

Folclorul, valorificarea lui n-au constituit preocuparea de bază a membrilor familiei Hurmuzachi. Ei l-au cultivat în paginile publicațiilor lor, i-au estimat importanța, au încurajat cercetarea folclorică în Bucovina, au făcut primele încercări de teoretizare în domeniul structurizării creației populare orale doar în planul elaborării doctrinei naționale și a dezvoltării culturale a neamului românesc din Bucovina.

Valorificarea tezaurului creației poetice orale începe în spațiul bucovinean în primele decenii ale secolului al XIX-lea. Un dascăl din Tereblecea, sat de lângă târgul Siretului, editează din 1811 până în 1820 „Calendarul de casă”, care a fost reluat în 1841, conținând și suplimente beletristice ce inserau proverbe, zicători, scurte istorisiri. Dar interesul pentru creația populară, marcată de conotația patriotică (situație ce corespundea perioadei romantice din întreaga Europă) l-a trezit activitatea la Cernăuți, în perioada 1848-1849, a lui Vasile Alecsandri, Alecu Russo, Mihail Kogălniceanu, Aron Pumnul ș.a. Anume „etapa de preocupări tot mai frecvente în domeniul folclorului din această zonă cu vechi tradiții populare românești” [2, c. 9] a coincis cu apariția ziarului „Bucovina”, care a apărut la Cernăuți între 1848-1850 și care a fost redactat de frații Gheorghe și Alecu Hurmuzachi. Aceștia, preocupați de problemele emancipării național-culturale a neamului românesc din Bucovina, s-au manifestat și ca admiratori consecvenți ai literaturii populare. Asupra fraților Hurmuzachi o mare înrăurire în ce privește valorificarea creației populare au exercitat-o unii refugiați moldoveni, aflați temporar la Cernăuți sau Cernaucă, unde „se perdeau cu analizul proverbelor, ce culese din gura poporului, alții în discuții despre obiceiuri și năravuri”, cum avea să evoce zilele pribegiei în Bucovina Vasile Alecsandri. Într-o scrisoare adresată lui A. Hurmuzachi, bardul de la Mircești mărturisea că pe când se afla în primitorul conac de la Cernaucă a fost rugat de ceilalți bejenari „a zice balada Mioarei”. În aceiași scrisoare Alecsandri releva: „Deși cum n-o știau întregă pe de rost, totuși vă spusem câteva părți din ea, care deșteptară

în voi o mare admirație pentru poezia populară”.

Primind manuscrisele de la Iași, Vasile Alecsandri a încredințat redacției ziarului „Bucovina” mai multe capodopere ale poeziei noastre populare, spre a vedea la Cernăuți pentru prima oară lumina tiparului. Textele au fost însoțite de comentarii, care au apărut în coloanele ziarului „Bucovina” sub titlul „Românii și poezia lor”. Articolul lui V. Alecsandri a fost precedat de o notă elogioasă a lui A. Hurmuzachi la adresa poetului care „și-a dobândit un nou drept la recunoștința Patriei pentru o asemenea îmbogățire a literaturii naționale prin descoperirea unui însemnat tezaur de poezie cu totul originală și populară. Noi, din parte-ne mulțumindu-i pentru onordătoare și mult prețuită conlucrare a d-sale, ne bucurăm a aduce aici frumosul geniu poetic și geniului național a d-sale un public omagiu”. Pe rând, cu concursul fraților Hurmuzachi, în special al lui Alecu, în paginile „Bucovinei” au fost inserate 12 „cântece bătrânești”: „Codreanul”, „Păunașul codrilor”, „Toma a lui Moșu” (Toma Alimoș), „Blestemul”, „Sârb-sărac”, „Mioara” (cu comentariu, III, 1850, nr.11, p.48-49), „Cântecul lui Mihai Copilu”, „Balaurul”, „Turturica și cucul”, „Șalga”, „Inelul și năframa”, „Bujor”.

Vasile Alecsandri mai intenționa să publice în paginile „Bucovinei” un șir de balade și poeme eroice. Despre această intenție el îl anunța pe Alecu Hurmuzachi printr-o scrisoare trimisă din Iași în iulie 1850: „Iubite A... prin balada lui Bujor ce îți trimit acum, încep cartea I a baladelor populare, care s-au tipărit în gazeta „Bucovina”. Îmi mai rămâne încă mult de prelucrat și de descoperit, dar nădăjduiesc că fără întârziere oi putea să comunic foii Bucovinei unele din următoarele balade, precum: „Ștefan Vodă”, „Negru Vodă”, „Moțoc Vornicul”, „Bătrânul Novac”, „Corbul”, „Movila lui Burcel”, „Vidra”, „Costică”, „Petrișor”, „Soarele și Luna” ș.a.

Planul lui Alecsandri a fost impresionant, dar spre sfârșitul anului 1850 autoritățile habsburgice au suspendat ziarul „Bucovina”. Totuși, cu sprijinul lui Alexandru Hurmuzachi, poetul a mai reușit să publice o serie de hore, însoțite și ele de comentarii: „Hora Zoiței”, „Hora Ilenuței”, „Hora Tiței”, „Alte hore”. Exemplul lui Alecsandri va fi urmat de unii intelectuali bucovineni. Deci, nu întâmplător, mai târziu, în 1861, poetul conta pe ajutorul lui Alecu Hurmuzachi și pe cel al lui Iračlie Porumbescu pentru a-și completa cu noi piese folclorice antologia de poezie populară apărută în prima ediție în 1852-1853 și în care au fost inserate și texte înregistrate în Bucovina. La rugămintea poetului, încă în 1847 Iračlie Porumbescu, cel care avea să devină secretar al „Bucovinei”, „călători prin munți și pe la țară și aduna cântece

și povești populare pre care le dădu toate laureatului poet V. Alecsandri, pre care îl cunoștea foarte bine”.

Sosit la Cernăuți, ca „bejenar” la 16 iunie 1848, de unde a plecat la 17 noiembrie același an, veselul și sociabilul Alecsandri, care a legat o strânsă prietenie cu mai mulți intelectuali bucovineni, s-a aflat în permanentă corespondență cu frații Hurmuzachi, mai ales cu Alecu, cu Iraclie Porumbescu, Carol Miculi, iar mai târziu cu Constantin Morariu și Simion Florea Marian. Știindu-l pe Alecu Hurmuzachi ca pe un om, care înțelegea valoarea excepțională a poeziilor populare pe care le-a pregătit nu o singură dată pentru tipar, în timpul când fusese redactor al „Bucovinei”, V. Alecsandri îi scria: „Nu pot să-ți trimit vreo baladă mai însemnată fără a o întovărăși de câteva rânduri pline de entuziasm pentru dânsa. Ce să fac?... M-am îndrăgostit de poezia populară ca de o copilă din Carpați, tânără, mândră, nevinovată și așa de frumoasă...”. În acea scrisoare bardul de la Mircești îi mai comunica lui Alecu Hurmuzachi că el descoperise cu uimire că „poezia românilor este o comoară nesfârșită de frumuseți originale, carele dovedesc geniul poporului” [1, c.81].

Prin studiul „Românii și poezia lor”, publicat în 1849 în ziarul „Bucovina”, Alecsandri pune în lumină concepția epocii despre folclor. El releva că poezia populară este un izvor de cunoaștere esențial pentru tradițiile, moravurile și obiceiurile românești. Acest gând l-a dezvoltat mai târziu Alexandru Hurmuzachi, primul intelectual român care a îmbrățișat ideile „școlii psihologiei popoarelor”. El releva că aspectele definitorii pentru „spiritul poporului”, țineau de viața practică și anume: obiceiul „care ține de naționalitate însăși”, legea (care a obiectivat obiceiul), ocupațiile, viața casnică (în care definitoriu este rolul femeii), viața publică și educația tineretului. Cultura și dezvoltarea națională, observa A. Hurmuzachi, se bazează pe „câștigurile înțeleșuale” ale științelor, credințelor, datinilor, dreptului, realizate de părinții și strămoșii noștri și nu ne putem sustrage înrâuririi trecutului, istoriei și prezentului.

Prin intermediul lui Alecu Hurmuzachi, Vasile Alecsandri l-a cunoscut pe Carol Miculi (1821-1897), ajuns director al Conservatorului din Lvov. La îndemnul bardului de la Mircești, Miculi a cules și a valorificat cântecul popular, devenind autorul uneia dintre primele colecții de melodii populare românești, înregistrate de la mai mulți lăutari din Bucovina. În 1854-1855 Miculi a editat un album conținând peste 40 de arii. Horele din caietul nr.1 le-a cules de la moș Nicolae Picu, vestit lăutar, care le cânta vara boierilor veniți la băile din Lăpușna de lângă Berhomet. În colecția lui Miculi au fost incluse și doine, cântece păstorești prelucrate pentru pian. Compozitorul a continuat și după 1855 să înregistreze „melodii vechi și bătrânești”, fapt despre care relatează în 1865 Alecu Hurmuzachi într-o scrisoare adresată bardului de la Mircești.

Alecu Hurmuzachi a deținut strânse contacte și cu Alecu Russo, culegător de piese folclorice și „ostaș

al propășirii”, cum își spunea acesta cu toată modestia. Ideile lui avansate, sub aspect social și cultural, au găsit un puternic ecou în Bucovina aflată sub sceptrul habsburgilor. Acesta sosise la Cernăuți în august 1848 și împreună cu Mihail Kogălniceanu au consolidat forțele pașoptiștilor aflați temporar în Bucovina. Prin venirea acestora s-au creat premise ideologice și politice pentru apariția ziarului „Bucovina”. „Principiile” din primul număr al săptămânalului cernăuțean, care prevăd, „deplina îndrituire a tuturor naționalităților, autonomie provincială, întreg și nemărginit progres în toate ramurile activității omenești” au puncte de tangență cu „Principiile noastre pentru reformarea patriei”, pe care le-a semnat și Alecu Russo (Russo). În 1848-1850 ziarul Hurmuzăcheștilor a inserat poemele eroice „Codreanul”, „Toma Alimoș”, balada „Miorița” și alte creații folclorice, descoperite de Russo în 1846, când a fost exilat la Soveja ca „răzvrătit al orânduirii publice”. Apariția lor s-a datorat lui Vasile Alecsandri, căruia A. Russo i-a încredințat manuscrisele acestor capodopere. Numele lui Alecu Russo a apărut în mai multe numere ale „Foi Societății...”, care apărea sub îndrumarea lui Gheorghe Hurmuzachi, președinte al Societății pentru cultura și literatura română în Bucovina.

Datorită intervenției lui Vasile Alecsandri, „Foaia...” a publicat postum cele mai valoroase lucrări ale lui Alecu Russo în domeniul folclorului: remarcabil studiu, scris în 1846, „Poezia populară” (1868, nr.8-10), eseul „Studii naționale” (1866, nr. 6-7), datat din 1840, articolul „Decebal și Ștefan cel Mare” (1868, nr.6-7). La 1 iunie 1868 Vasile Alecsandri a publicat pentru prima dată un profil literar, care conține date prețioase despre viața și activitatea lui A. Russo, încheindu-l astfel: „Trecut-au junele poet ca un meteor pe cerul patriei sale, însă numele lui va crește cu timpul și va străluci glorios în fruntea poemului „Cântarea României” [3, c. 15].

Datorită gazetei „Bucovina” și „Foi Societății...”, celor care au dirigit aceste publicații – frații Alecu și Gheorghe Hurmuzachi, personalitatea și opera lui Alecu Russo, mai ales ceea ce ține de domeniul folclorului, au devenit cunoscute intelectualității bucovinene de la mijlocul secolului al XIX-lea. Iar colaborarea lui Vasile Alecsandri și a lui Alecu Russo la periodicele cernăuțene atât în perioada refugiului lor politic, cât și mai târziu, a lăsat urme vizibile în scrisul bucovinean. Acestora în mare parte li se datorează dezvoltarea curentului poporan în operele lui Iraclie Porumbescu și Vasile Bumbac și începutul unei școli folclorice în Bucovina, reprezentate de Ion G. Sbiera, S. Fl. Marian, Elena Niculiță-Voronca, Alexandru Voevidca, Leca Morariu ș.a.

Anii 50-60 ai secolului al XIX-lea au marcat o etapă de acțiuni îndrăznețe ale intelectualității bucovinene privind culturalizarea maselor populare. Frații Hurmuzachi, Gheorghe și Alecu, s-au străduit să

deschidă la Institutul de studii filozofice din Cernăuți o catedră de limba și literatura română, au fondat în 1862 Societatea pentru cultura și literatura română în Bucovina, au pledat pentru inaugurarea unei universități în capitala ducatului, pentru înființarea unui teatru românesc și a unei biblioteci publice, au grupat și călăuzit forțele intelectuale bucovinene pe făgașul unei „puternice culturalități”. Tot acești frați au avut „o idee sigură de ceea ce va să zică literatura populară” [5, c. 189]. Din îndemnul lor „Foaia Societății...”, care a început să apară la Cernăuți din 1865, a avut în persoana poporului cel mai fecund și fidel colaborator cu creațiile sale artistice. Alexandru Hurmuzachi, în particular, a pledat pentru publicarea în coloanele foii a unui număr impunător de poezii populare, culese în toate colțurile Bucovinei. Într-o notă a sa el accentua că era deosebit de important faptul ca creațiile folclorice să fie păstrate așa cum circulau în mase, fără a fi supuse corectărilor stilistice în maniera școlii romantice a lui Vasile Alecsandri. Cunoscându-i preocupările, în martie 1865 poetul-rege “îi scria lui Alecu Hurmuzachi următoarele: „Avem o bună speranță că sub îngrijirea voastră, a fraților Hurmuzachi, spiritele vor apuca pe o cale dreaptă și literatura se va cultiva ca o grădină cu flori și fără buruieni sălbatice. Această încredere am un-duit-o chiar în cetirea „Foi Societății din Bucovina”, unde am văzut că ați adoptat o limbă curată (carele se va mai curăța în viitor), o ortografie simplă și un stil plăcut. Foaia voastră cuprinde puține articole, însă toate sunt interesante; studiul d-lui Sbiera este erudit” (se are în vedere lucrarea lui I.G. Sbiera despre refrenul „O, Lere, Doamne” din colindele românești).

Materialele folclorice inserate în „Foaia Societății...” au fost precedate de unele încercări teoretice, având menirea să releve importanța poeziei populare ca sursă pentru literatură cultă. De exemplu, în articolul „Despre cântecul popular”, autorul, încă neidentificat, dar se crede că este Gheorghe Hurmuzachi, dă un răspuns indirect folcloriștilor care nu țineau cont de faptul că specificul național al creației poetice orale este, înainte de toate, o categorie istorică. În acel articol se relevă: “Nu numai temperamentul, moravurile și datinile înrăuțesc asupra cântecului popular, ci mai ales istoria unui popor lasă întipăririle cele mai puternice”. Articolul merită atenția cercetătorilor și datorită faptului că este unul dintre primele studii asupra structurii cântecului popular românesc. Stăruind asupra frazei, melodice autorul distinge tactele ordinare 4/4; 2/4; 3/4; 6/8; 3/8, aducând și probe din bogatul folclor bucovinean. El propune o clasificare a repertoriului cântecului popular în: 1) cântecul istoric epic; 2) doinele sau cântecele de dor; 3) cântece erotice; 4) cântece ocazionale (la culesul viei, la recoltarea grâului, la clacă, la nuntă, bocetele, colindele); 5) cântecele de joc (horele, strigăturile). O asemenea clasificare a cântecului

popular completează întrucâtva clasificarea propusă în 1840 de C. Negruzzi în studiul său „Cântece populare a Moldaviei”, precum și clasificarea asupra căreia s-a oprit V. Alecsandri în Cuvântul introductiv la colecția sa de balade și doine (1852-1853). În articol pentru prima dată este amintită noțiunea de cântec epico-istoric, se atrage atenția asupra unor creații mai puțin frecvente din folclorul ritualurilor.

Folclorul l-a preocupat nu numai pe Alecu Hurmuzachi. Articole și recenzii despre folclor, pe care îl considera „sufletul națiunii”, a publicat și frațele acestuia, Gheorghe.

Gheorghe Hurmuzachi, membru fondator și primul președinte al Societății pentru cultura și literatura română în Bucovina, funcție pe care a păstrat-o până la moarte, s-a îngrijit și de redactarea „Foi...” care, atât timp cât s-a aflat sub influența lui, a fost scrisă într-o curată limbă românească. Anume el i-a îndemnat pe scriitorii bucovineni să utilizeze folclorul ca sursă de inspirație pentru operele lor. Formarea unei școli folclorice bucovinene tot lui i se datorează și anume Gheorghe Hurmuzachi a stimulat cercetarea folclorică, îndemnându-l pe Simion Florea Marian să scrie [4, c. 157]. Însă Gheorghe Hurmuzachi era adept înfocat al iluminismului. El vroia publicarea unui folclor expurgat de superstiții, oglindă a celui mai „înjosit grad al cultului unui popor”.

În concordanță cu vederile iluminiștilor, ca și contemporanul său A. Marinescu, ca și Gh. Șincai, V. Pop, Gh. Lazăr, Gh. Barițiu, ca și G. Coșbuc mai târziu, Gheorghe Hurmuzachi a combătut superstițiile și a condamnat practicile care îngreuiază starea precară a țaranului, cum ar fi cheltuielile excesive de la pomenile funebre, de la nunți etc., relevând că și multele sărbători băbești erau iarăși un obstacol în calea propășirii.

Gheorghe Hurmuzachi a desfășurat în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea o luptă hotărâtă împotriva aspectelor retrograde din cultura populară.

În aprecierea creațiilor populare, Gheorghe Hurmuzachi avea un punct de vedere raționalist și estetic, pe care și l-a expus cu claritate într-o notă la niște „cineluri” adunate de I. Bumbac și tipărite în „Foaia Societății...”, când susținea că vrăjitoriile, descântecele și superstițiile sunt lecturi triste și n-au “scânteie de spiret, nici idei poetice, umanitate”.

Când, bunăoară, Ion Gh. Sbiera, devenit redactor al „Foi Societății...”, a încercat să publice o colecție de povești, cântece, cimilituri și descântece populare, Gheorghe Hurmuzachi nu și-a dat consimțământul, „fiindcă nu ne înțelegeam nici în privința formei în care să se publice, nici ce să nu se publice”. Luând cunoștință de textele din respectiva colecție, Gheorghe Hurmuzachi i-a dat autorului prin intermediul “Foi Societății...”, relevând următoarele: „Îi recomandăm dsale, – precum și altor juni, de cari am aflat că ar fi pregătit tot asemeni culegeri

pentru tipariu, – a obseva la astfelu de lucrare cea mai severă critică și cea mai conștiincioasă luare aminte la bunul simț, la cerințele rațiunii și la privirile estetice. Căci, pentru amicul luminării și al înaintării poporului român și al literaturii născânde naționale înfățișează vrăjitoriile, descântecele și toate născocirile și secăturile superstițiunii, în general, o tristă lectură, dar pentru oameni neculți chiar periculoasă; ele ni arată pe bietul nostru popor din partea cea mai umilitoare, fără folos, numai pentru o pretinsă petrecere a publicului cititoriu; o lectură de care acesta s-ar putea încunjura deocamdată, având trebuință urgentă de alte scrieri și de alte mijloace de cultură”.

Ion Gh. Sbiera, unul dintre primii folcloriști bucovineni, a fost sfătuit de Gheorghe Hurmuzachi să-și „pieptene” colecția, „precum făcuse și poetul-rege Vasile Alecsandri cu a sa”. Nedumerit, autorul conchidea că “dacă m-aș fi decis să scot din ea tot ce era credință deșartă, sau prejudet: de bună samă că G. Hurmuzachi mi-ar fi dat consimțământul. Fiind eu însă prea tânaciu în ideile și convingerile mele, cu mare părere de rău am preferit să renunț la publicarea colecțiunii mele, decât să intru într-un conflict cu domnia sa, și să zădărnicesc astfelu alte lucrări mult mai presante” [7, c. 199].

Abia după moartea lui Gheorghe Hurmuzachi, Ion Sbiera va tipări la Cernăuți „Povești populare românești” (1886) și „Colinde, cântece de stea și urări de nuntă” (1888).

Un prețuitor fidel al tradițiilor și obiceiurilor strămoșești ale românilor a fost și Nicolae Hurmuzachi, cel mai mic fiu al boierului de la Cernaucă. Încă la 1868 el considera că datinile și obiceiurile noastre își au sorginea în acea filozofie practică, ce dă viață, tărie și spor unei comunități umane, fiindcă ele își au izvorul într-o credință spontană în ființa mai înaltă, „și de se află aici-colea și superstițiuni populare, apoi aceasta este de dezvinuit, cugetând la vechimea creșterii lor în popor și apoi la predarea și concreșterea pioasă cu poporul din generațiune în generațiune, fără ca acelea să fie stricăcioase” [4, c. 160]. Nicolae Hurmuzachi era de părere că datinile și obiceiurile poporului român sunt „concreșcute” cu dânsul și fac ființa lui caracteristică. Ele sunt formate după propă-

șirea și înaintarea poporului și sunt nedespărțite de ființa lui. El mai opina că obiceiurile și datinile arată cât de capabil este poporul român de cultură și înaintare; că ele sunt umane, deoarece sâmburele și scopul lor este umanitatea; frumoase, căci estetica este începutul și finalul lor; religioase, căci respiră din ele o religiozitate adâncă.

Eliza și Eofrosina, cele două fiice ale lui Doxachi Hurmuzachi l-au sprijinit e compozitorul Carol Miculi să editeze în patru fascicule cele 48 de Arii naționale românești, în care sunt inserate doine, hore, balade și cântece păstorești, culese de la lăutari, ciobani, „precum și din scripcile și cimpoaiele țărănești” [6, c. 35]. În acest sens ele au suportat cheltuieli materiale considerabile. Când, în mai 1847, celebrul compozitor Franz List a sosit la Cernăuți, surorile Hurmuzachi l-au invitat în casa părintelui lor, unde pentru el a cântat renumitul lăutar român din Bucovina, moș Nicolae Picu.

Література

1. Bârlea Ovidiu. Istoria folclorică românești / Bârlea Ovidiu. – București : Editura enciclopedică română, 1974.
2. Bostan Grigore C. Poezia populară românească în spațiul carpato-nistean / Grigore C. Bostan. – Iași: Cantes, 1998.
3. Bostan Grigore C., Bostan Lora. Literatura română din Bucovina / Grigore C. Bostan, Lora Bostan. – Cernăuți : Ruta.
4. Luceac Ilie. Familia Hurmuzachi: între ideal și realizare / Ilie Luceac. – Cernăuți : Alexandru cel Bun, Timișoara : Augusta, 2000.
5. Muntean George. Epoca marilor clasici. Folclorul ca substrat al creației poetice originale / George Muntean // Temelii folclorice și orizont european în literatura română. – București : Editura Academiei, 1971.
6. Rușșindilar Petru. Hurmuzăcheștii în viața culturală și politică a Bucovinei / Petru Rușșindilar. – Iași: Glasul Bucovinei. 1995.
7. Sbiera Ion G. Familia Sbiera, după tradițiune și istorie și Amintiri din viața autorului / Ion G. Sbiera. – Cernăuți, 1899.

The article deals with the evolution of folklore in Bukovina. Estimation of folklore was not the chief goal of the Hurmuzachi family's activity. They used it on the pages of their editions, highly valued its importance, stimulated folklore investigation in Bukovina, made some serious attempts to create folklore theory.

Key words: folk traditions, Hurmuzachi family, folk ballads and poems, folklore, folk poetry.

Освещается развитие устного народного творчества на Буковине, в частности влияние на этот процесс семьи Гурмузачи. Заслугами Гурмузачи автор считает использование фольклора на страницах своих печатных изданий, стимулирование исследований, первые попытки теоретизировать устное народное творчество в плане культурного развития румынского народа на Буковине.

Ключевые слова: народные культурные традиции, семья Гурмузачи, народные баллады и поэмы, фольклор, народная поэзия.